

4. Жак Іван Йосипович, 1942 р.н., с. Андрієво-Іванівка; 5. Жак Галина Іванівна, 1941 р.н., с. Андрієво-Іванівка; 6. Кідготко Марія Михайлівна, 1929 р.н., с. Софіївка; 7. Кравченко Галина Федорівна, 1946 р.н., с. Андрієво-Іванівка; 8. Кузьменко Таїсія Іванівна, 1928 р.н., с. Улянівка; 9. Маслянко Лідія Григорівна, 1937 р.н., с. Новопетрівка; 10. Носуленко Катерина Петрівна, 1935 р.н., с. Андрієво-Іванівка; 11. Сироткин В.М. Общественный быт. Крестьянская община //Украинцы. – М.: Наука, 2000. – с.341-348; 12. Сироткин В.М. Общественный быт. Побратимство и кумовство //Украинцы. – М.: Наука, 2000. – с.354-359; 13. Сироткин В.М. Общественный быт. Традиции коллективной трудовой взаимопомощи //Украинцы. – М.: Наука, 2000. – с.348-354.

Petrova A., Shishkov I.

Socially Ukrainian culture Rivers Tyligul Chychyklyi and (according to research Mr. Nicholas Odessa region.)

Article is devoted research segment of social rate culture of traditional culture of Ukrainians of Tiligul and Chichiklyi river region on the basis of materials of field researches. The collected information allows to find out questions of the organisation of a rural community, collective mutual aid, kumovstva, functioning of youth communities.

Key words: a social rate culture, a rural community, a youth community.

УДК 94(477):392.51(=163.2)

© Ганна Златова

**ТРАДИЦІЙНЕ БОЛГАРСЬКЕ ВЕСІЛЛЯ:
ОБРЯДИ ПОНЕДІЛКА**

В статті розглядаються обряди післявесільного циклу болгар Буджака. Розкриваються деякі особливості їх виконання у різних районах. Робиться акцент на архаїчних обрядах. Аналізується ступінь їхньої збереженості на сьогоднішній день.

Ключові слова: болгар, весілля, Буджак.

Традиційна весільна обрядовість болгар Буджака включала в себе обряди передвесільного циклу, власне весільні обряди та післявесільні. Обряди понеділка, які ми спробуємо розглянути і проаналізувати відносять до післявесільних обрядів. До таких обрядів дослідники традиційної весільної обрядовості болгар Буджака відносять такі обряди:

- пригощання гостей горілкою – “сладка ракія”, “червена ракія”, “медяна ракія”, “радусть”;
- катання батьків молодят;
- “знуцання” над самими молодятами;
- зняття весільного покривала з голови нареченої.

“Сладка ракія”, “червена ракія”, “медяна ракія”, “радусть” [10, стор. 128] – тобто пригощальна горілка в понеділок з часів переселення і до сьогоднішнього побутує в весільному обрядовому комплексі буджацьких болгар. Слід відмітити локальну варіативність цього звичаю, яка полягає у відмінності власної назви обрядодії у різних населених пунктах різних районів. Проте компоненти такої горілки лишаються однаковими в усіх селах, а саме: горілка з додаванням або вина, або меду, або цукру. Такий обряд мав місце на традиційному весіллі лише у випадках, коли наречена виявлялася чесною, тобто цнотливою. Перевірка зазвичай починалася під кінець весілля, коли весільного кума провели до дому. Зведення робилося в холодній кімнаті, або підсобному приміщенні. Весільне ложе для молодих готувала “зела” разом з “деверем” [9, стор. 34]. Дві жінки роздягали молоду – “разбулване”, вони проводили звідництво молодих – “свєжданє”. За нормами звичаєвого права шлюб вважався дійсним са-

ме після першої шлюбної ночі. На ранок батькам нареченого мали надати докази цнотливості молоді [3]. Дві жінки, що зводили молодих, виносили на таці нічну сорочку нареченої з доказами, якщо наречена була цнотливою, то весілля продовжувалося, у випадку, коли наречена була нечесною, весілля зупинялося. Шлюбне з’єднання молодих [9, стор. 34] – головний момент весілля. Його успішний результат – мета і сенс всього обрядового процесу, всіх обрядових дій до і після цього моменту. Шлюбна ніч – один з основних обрядів весілля, фізичне і правове скріплення шлюбу. Сенс його – у здоланні найважливішої межі обрядового “переходу”. Звідси і уявлення про небезпеку цього моменту і багато чисельні обереги, різноманітні дії, табу і накази. Велика кількість дій пов’язана з тим, щоб передбачити подальше життя молодих, забезпечити їх сімейне благополуччя, першість одного з партнерів над іншим, здоров’я і дітонародження [1, стор. 257]. Вхід і роздягання наречених супроводжувалися обрядовими діями. З побоювання магічного зав’язування чоловічої сили старісватіца і старий сват (у Західній Болгарії), заручник із заручницею (у Східній Болгарії), оглядали одяг подружжя, чи немає на ній якихось вузлів, чогось застебнутого або заплетеного.

Саме від благополучного результату залежало подальше святкування весілля. Вважалося, що нечесна молода несла за собою біди і нещастя родині, в яку входила, таку невістку вертали її батькам або змушували її пройти ряд очисних обрядів публічно. В деяких випадках, якщо ж молода не виявилася цнотливою, весілля зупинялося, всі відчували себе ображеними. Свєкруха плакала і посилала прокляття на адресу невістки, деякі родичі демонстративно йшли. Існувало повір’я, що це принесе нещастя сім’ї і селу. Весілля далі перетворювалося на дійсну наругу над молодою. Її повертали батькам, і її батько був змушений давати великий відкуп: ниву, луг або домашніх тварин. Це майно не вважалося частиною приданого, а було компенсацією за заподіяне зло. Молоду жінку належало також вимити на очах у всього села. Наприклад, ще в кінці ХХ ст. в с. Євгеновка Тарутинського району побутував звичай вивішувати простирадло на паркан для того, щоб усі гості і просто перехожі могли переконатися в цнотливості молоді [4]. В інших населених пунктах нічну сорочку клали на тацю або в сито і, пригощаючи гостей солодкою горілкою, збирали на ній гроші за пригощання.

Вже зранку в понеділок брати чи сестри молодого до кума і до батьків нареченої приносили підсолоджену горілку – “сладку ракію” “червену ракію”, “медяну ракію”, “радусть”. Дехто з дослідників порівнював цей обряд зі статевим актом [8, стор. 27].

У селі Зоря Саратського району солодку горілку називали “радусть” [6]. Її до будинку батьків нареченої приносили повірені люди з боку нареченого, для того, щоб ніхто не міг викрасти докази цнотливості молоді. “Радість” представляла собою пляшку підсолодженої горілки перев’язаної червоною ниткою і обручкою нареченої. На неї з нетерпінням чекали в будинку нареченої і, коли, нарешті, її привозили, гості та батьки розпалювали на честь невинності їхньої дочки вогнище, навколо якого вони танцювали і співали пісень.

Якщо статевий акт не здійснювався з вини молодої, це пояснювали звичайно впливом чаклунства, а в деяких областях Болгарії (Фракія) [7, стор. 147] його жорстоко висміювали. Дослідники Буджацького регіону не подають ніяких відомостей і не наводять ніяких прикладів з цього приводу.

У числі обрядових дій, що означають благополучне завершення весілля є обрядодія розбору весільного прапора вранці у понеділок. У той же рано “Девер” наливав воду, а молода три рази перекидала відро ногою і потім вже несла воду додому, де поливала на руки всім домашнім.

Так само урочисто, частіше у понеділок, відбувалося зняття з молодої весільного покривала. Його знімали кум, кума або “девер” свіжозірваною лозиною фруктового дерева, троянди, шипшини чи соплікою, затичкою ярма вола і ін. Покривало кидали на фруктове дерево або на дах будинку. До того ж часто знявши фату з голови дівчини і закинувши її на дерево “девер” грався з нареченою: вона намагалася дотягнутися до фати і, як тільки їй це вдалося, вона одразу ж одягала її знову. Тоді “девер” закидував фату ще вище і промовляв: “Що, сподобалося буди невістою? Пора б і хустку одягнути і до праці взятися!” [3]. Після цього молодуха покривала собі голову білою косинкою - атрибутом заміжньої жінки і приступала до праці.

Під час виконання хатньої роботи над молодою дружиною жартували. Інколи гості могли її підняти на дах будинку або на скирту з соломою. Іноді траплялися випадки, коли молоду піднімали на дах весільного шалашу [5]. До того ж, якщо молода замітала подвір'я, то хтось з гостей обов'язково розкидував тільки що заметене сміття. Під час приготування “міліни” молодій замість скалки могли дати колочу палицю. Такі «знуцання» над молодою дружиною тривали цілий день, а молодий з самого ранку намагався десь сховатися і цілий день не показуватися на людях, бо як тільки його бачили гості, які частіше за все були вже нетверезі, одразу починали над ним піджартовувати на непристойні теми.

Весілля завершувалося обрядом залучення молодої дружини до домашньої праці в новій сім'ї. Вона прибирала будинок, починала прясти на новій прядці (символ початку нової справи, нового життя). У деяких місцях обрядовим початком домашньої роботи був вихід наречених в ліс за дровами. Молодій також в цей день треба було спекти “міліну” і пригостити гостей. А з ранку вона мала сходити по воду, щоб потім полити батькам чоловіка вмитися [3].

Останньою трапезою у весільній церемонії було пригощання людей, що допомагали в проведенні весільного бенкету, і близьких родичів. З'їдалися розмочені в теплій воді залишки обрядових хлібів або готувалися спеціальні блюда: холодець, млинчики і ін. На цій трапезі прислужували молоді.

Слідуючим післявесільним обрядом понеділка було катання і ритуальне “знуцання” над батьками молодих і над самими молодими. Молода невістка мала приготувати вертуту – “міліну”, повбирати в домі, тобто молоду прилучали до господарства.

Коли “міліна” була готова, невістка розламувала її та пригощала усіх присутніх гостей “міліною” та вином. В цей день, в понеділок, над нею всіляко «знуцалися» і жартували. Того ж дня, зранку, мо-

лода поливала водою на руки усій родині чоловіка, щоб ті вмилі обличчя, поливаючи, дарувала усім подарунки. Для кожного члена нової родини заздалегідь готувалися різні подарунки, наприклад, для батька чоловіка – тепла ковдра вовняна і вовняні шкарпетки, для матері нареченого – фартух і хустка, інколи “різа” – ижня сорочка жіноча. Іншим членам родини дарували або сорочки, або носові хустки, або рушники.

В понеділок, зранку батьків молодих переодягали – жінок в чоловіків і навпаки. До того ж наряд батьків був своєрідним – з яскраво вираженою статевією приналежністю [3, 4, 5, 6]. Окрім цього їх могли вимазати сажею і в такому вигляді їх везли в центр села. В центрі обидві родини зустрічалися, пригощали одне одного, а також усіх гостей, що їх супроводжували. Після такої зустрічі і катання по всьому селу батьків привозили до дому. Гуляння продовжувалося до вечора. Танцювали обрядове строкате (з чоловіків і жінок, що стоять упереміж) незамкнуте “хоро”. З'являлися і ряджені, виконуючі комічні пародії на весілля.

У багатьох з перелічених вище обрядів приблизно з II пол. XX ст. поступово намічається тенденція втрачання, проте зберігається інколи і по сьогоднішній день обряд, що проводився через 1 – 2 дні після весілля – “повракі”, “повраткі”. [3, 6]. В різних населених пунктах він має свою назву і свою ступінь збереженості. Проте усюди він мав одне значення і відбувався майже однаково. Протягом всього дня або вечора молода дружина мала обставити хоча б одну кімнату своїм приданим і показати її вечірнім гостям. Серед гостей на такий вечір обов'язково мали бути присутніми батьки молодих, а також найближчі сусіди, що мешкали зліва, справа і навпроти. З собою вони приносили подарунки господарського призначення. Це могли бути і відра, і граблі, і посуд, і доріжки. Збиралися всі у будинку нареченого, де гостей щедро знов частували, а після вечері показували придане нареченої. Мета такого звичаю – засвідчити перед найбільш оточуючими людьми придане молодою, а також можливість отримання важливого інвентаря господарського. Державін М. С. подає дані про звичай “повраткі” який проводився в середу після весілля [2, стор. 129]. Але він дещо різниться з наведеним нами вище. За Державінім, молоді в цей день йшли до будинку молодої, де збиралася її рідня. Хрещений молодої дарував їм відро наповнене пшеницею. Також в цей день влаштовувалося застілля. Тому і назва в цього звичаю “повраткі” – від болгарського «повертатися» – “да поврешташ”.

Такі архаїчні звичаї виконувалися до досить пізнього часу, поки молодь не надала перевагу більш облегшеному варіанту весільних церемоній без передвесільного і післявесільного циклу звичаїв. Послідовність виконання усіх обрядів мала застерегти молоду родину і батьків молодят від усіх сімейних негараздів, до того ж в такий спосіб родини мали засвідчити свій шлюб за всіма канонами звичаєвого права перед сільською громадою. До того ж з вищенаведеного видно, що такі звичаї перш за все мали направленість на добробут молодої родини. Також слід зайважити, що усі обряди мали значення переходу і для молодят і для їхніх батьків з одного стану в інший. Так молоді переходили у дру-

жину і чоловіка, а батьки у свекра, свекрухи і у тещі з тещею відповідно. Тому дуже важливим було саме правильне і поступове виконання усіх обрядів не лише передвесільного і власневесільного циклу, а й післявесільного також, тому як усі три цикли були дуже насиченими на різні обряди переходу.

Джерела та література:

1. Гура А.В. Брачная ночь // Славянские древности. Этнолингвистический словарь под общей ред. Н. И. Толстого. В 5-ти т.- т. 1.- М., 1995. - С. 257; 2. Державин Н. С. Болгарские колонии в России (Таврическая, Херсонская и Бессарабская губернии). – София, 1914. – 259 с.; 3. Записано зі слів жительки с. Виноградне Болградського району Ніколової (Дімової) Олександри Іванівни, 1937 р. н., заміж виходила в 1960 р.; 4. Записано зі слів жительки с. Євгенівка Тарутинського району Пісової (Доломанжи) Ірини Зинов'ївни, 1949 р. н., заміж виходила в 1970 р.; 5. Записано зі слів жительки с. Нова Іванівна Арцизького району Недової (Іванової) Олени Іванівни, 1986 р. н., заміж виходила в 2007 р. 6. Записано зі слів жительки с. Зоря Саратовського району Арнаутової (Кирилової) Ганни Василівни, 1955 р. н., заміж виходила в 1974 р.; 7. Іванова Ю. В., Маркова Л. В. Болгары // Брак у народів Центральної Юго-Восточної Європи. – М: Наука, 1988. - С. 135 - 159. 8. Ніколова Ваня “Сладка ракия” в болгарській свадьбі // Славяноведение. – 2000. - № 6. – С. 27; 9. Свадьбы у разных народов / Авт.-сост. Л.В. Аксенова, В. Т. Гридина. – Донецк, 2004. – С. 34; 10. Чійшія: Нариси історії та етнографії болгарського села Городне в Бессарабії / Кол. авт.: А. В. Шабашов, М. М. Червенков, Л. В. Суботін, М. Д. Пінті, Н. П. Пінті, В. М. Шевченко, Н. Г. Гол ант, Д. Є. Нікогло, О. В. Кісса, В. Я. Диханов, В. П. Степанов, О. І. Водичар, І. А. Стоянов; Головн. ред. В. Н. Станко. – Одеса: Астропринт, 2003. – 792 с.; 8 арк. Кольор. іл. (Сер.: Матеріали і дослідження з етнографії балканських етнічних спільностей України).

Zlatova G.

Traditional Bulgarian Wedding: rites Monday

In this article it is said about the rites of afterwedding cycle of Bulgarians of Budzhak. Some particularities of their performance in different districts of Budzhak are examined here. The accent is made on the archaic rites. The degree of their preservation nowadays is analyzed too.

УДК: 398.3 (477.85)

© Антоній Мойсей (Чернівці)

ОБРЯДИ, ПОВ'ЯЗАНІ З СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ РОБОТАМИ У НАРОДНОМУ КАЛЕНДАРІ СХІДНОРОМАНСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ БУКОВИНИ

У даній статті аналізується комплекс землеробських обрядів східнороманського населення Буковини XIX – початку XXI ст., пов'язанні з початком польових робіт («перший вихід з плугом»), сівби, закінчення жнив та збору врожаю. Подается порівняльна характеристика румунських та українських землеробських звичаїв та обрядів.

Ключові слова: Буковина, сільськогосподарські роботи, землеробський обряд, ритуал обкурювання, останній сніг.

У народному календарі східнороманського населення Буковини, поряд з іншими його складовими частинами, проявився у великій мірі комплекс землеробських звичаїв та обрядів, заснованих на раціональному досвіді та позитивних знаннях, нагрона-

джених у результаті багатовікової трудової практики. Розвиток землеробства викликав потребу у більш глибокому, ніж у попередні епохи, усвідомленні сезонних змін у природі. Труднощі, з якими стикалася людина, освоюючи природу, змушували її до пошуку нових причинно-наслідкових зв'язків, що призвело до глибокого перелому у його світосприйнятті. Уявлення про можливість землі плодоносити, про сили, які викликали регулярну появу злаків і плодів, про способи впливу на ці сили поєднувалися з цілою системою магічних дій. Від успіху землеробських робіт залежить добробут селянина і його родини протягом усього року. Обряди неодмінно супроводжували початок оранки, сівби, закінчення жнив тощо.

Стрижнем світосприйняття стародавнього землероба стала ідея плодючості. Ще В.Маннхардт та Дж. Фрезер описали вірування, пов'язані з тим, що людина живе в рослині, яка має, як і все у природі, душу. Саме “дух зерна”, який скривався, за народними повір'ями, в останніх незжатих колоссях, закликав у собі живильну плодотворну силу. Ці вірування вчені відносили до “нижчої міфології”, яка, на їхню думку, виявилася на диво стійкою і збереглася на більш довгий час. Образи великих небесних богів (“вища міфологія”) були витіснені християнством.

Землеробські звичаї та обряди стали об'єктом дослідження багатьох вчених. Серед них можна згадати В.Маннхардта, Дж. Фрезера, М.Толстого, Т.Агапкіну, С.А.Токарева, Р.Вулкенеску, І.Чуботару, М. та І.Кучеу та ін. Щодо подібних обрядів на території Буковини – їх аналіз був зосереджений переважно на українцях. Зокрема, змістовний матеріал про землеробські ритуали українців Буковини можна зустріти у третьому томі “Етнографії Буковини” (2004 р.) проф. Г.К. Кожоляно. Згадки про деякі землеробські обряди в окремих румуномовних селах Чернівецької області можна зустріти у роботах молдавських фольклористів Г.Бостана, Н.Бешу та ін. На даний час слід констатувати відсутність спеціального дослідження, присвяченого землеробським звичаям та обрядам у народному календарі східнороманського населення Буковини.

Серед комплексу землеробських обрядів східнороманського населення Буковини XIX – початку XXI ст. збереглися ритуали, пов'язанні з початком польових робіт (“перший вихід з плугом”), сівби, закінчення жнив та збору врожаю, заклинання врожаю (колядницькі обходи) тощо.

У румунів та молдаван Буковини землеробський новий рік мав у більшості досліджених сіл календарну прив'язку до дня 40 мучеників (22 березня). Давня назва цього свята – “Драгобетеле” (“Dragobetele”), “Частка плуга” (“Sâmbria plugului”). Центральними аграрними обрядами цього дня були перший вихід з плугом у поле та початок садіння городніх культур. У деяких місцевостях Буковини перші польові роботи могли розпочатися на інші календарні свята: Благовіщення (Малинівка, Стальнівці Новоселицького р-ну), 1 травня (Валя Кузьмін Глибоцького р-ну), св. Георгія (Валя Кузьмін, населення долини р. Сухи) [1; 14, с. 350].

Обряд першого виходу з плугом у поле не міг бути проведений у любий день тижня. За твер-